

φικές ενδείξεις και συζητήσεις μελετητών, διαβάζεται, με τις παραπάνω επιφυλάξεις ευχάριστα, και αποτελεί μια σύνθεση της θεατρικής ιστορίας του γαλλικού 17^{ου} αιώνα υπό ένα ορισμένο μεθοδολογικό πρίσμα, που δίνει την έμφαση στον ίδιο τον ηθοποιό και τη ζωή του. Ένα ευρετήριο, που να ξεκλειδώσει τον πληροφοριακό πλούτο, μαζί με μια concordance των μεταγραφόμενων ονομάτων θα ήταν χρήσιμο.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΠΛΑΤΩΝ ΜΑΥΡΟΜΟΥΣΤΑΚΟΣ

Το θέατρο στην Ελλάδα 1940-2000. Μια επισκόπηση, Καστανιώτης, Αθήνα 2005, σελ. 368, 72 εικόνες, ISBN 960-03-4067-6.

Πρόκειται για ένα είδος οδηγού στο ελληνικό μεταπολεμικό δράμα και θέατρο (1940-2000)· ως τώρα δεν υπήρχε καμιά σφαιρική και υπεύθυνη μελέτη του χώρου, και έτσι το πόνημα επωμίζεται εξ αρχής όλα τα ρίσκα και τα τρωτά της επιστημονικής παρουσίας μιας ζωντανής, ακόμα, πραγματικότητας. Το ιστορικό και τη στοχοθεσία της συγγραφής του πονήματος εκθέτει ο συγγραφέας στον Πρόλογο: «Η σκέψη να συνθέσω μια επισκόπηση της ιστορίας του ελληνικού θεάτρου που θα καλύπτει την περίοδο που ακολούθησε τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο γεννήθηκε από τα μαθήματα στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Η έλλειψη ενός επαρκούς βοηθήματος που θα χρησιμοποιούσαν οι φοιτητές στη μελέτη τους και η αναγκαστική σύνθεση αποσπασματικών σημειώσεων, με ανοικονόμητα παραρτήματα, τα οποία φυσικά δεν ήταν ικανά να καλύψουν το σύνολο της διδακτέας ύλης, προκαλούσε δυσχέρειες στο μάθημα και ανομολόγητες τύψεις στον διδάσκοντα. / Χάρη στην επίμονη παρότρυνση του Κωστή Λιόντη, το 1999 συμμετείχα με έξι κείμενα στα τεύχη που συγκροτούσαν το αφιέρωμα 'Η Ελλάδα τον 20^ο αιώνα' του ένθετου 'Επτά Ημέρες' της εφημερίδας *Η Καθημερινή*, κάθε ένα από τα οποία αναφερόταν σε μια δεκαετία. Τα κείμενα αυτά αναδημοσιεύθηκαν στο περιοδικό *Ατάκα* του Σωματείου Ελλήνων Ηθοποιών και δέχτηκαν θετικά σχόλια και καλοπροαίρετες υποδείξεις από τους αναγνώστες τους. Τα δημοσιεύματα εκείνα όμως είχαν περιορισμούς ως προς την έκταση και τη δομή, οι οποίοι δεν επέτρεπαν την ελεύθερη διαχείριση του υλικού που συνέλεξα κατά την εικοσαετή ενασχόλησή μου με ζητήματα της μεταπολεμικής θεατρικής μας δημιουργίας. Παράλληλα, έφεραν ξανά στην επιφάνεια την επιτακτική ανάγκη σύνθεσης ενός κατά το δυνατόν συνοπτικού εγχειριδίου, το οποίο θα παρακολουθεί συστηματικά τα φαινόμενα του θεάτρου στην Ελλάδα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο. / Σιγά σιγά σχηματοποιήθηκε η εικόνα ενός αναλυτικού διαγράμματος της μεταπολεμικής θεατρικής μας ιστορίας, μια επισκόπηση της θεατρικής δραστηριότητας των έξι δεκαετιών που μας χωρίζουν από τον πόλεμο. Η σύνθεσή της αρχικά στηρίχθηκε στα κείμενα που είχαν δημοσιευθεί, στα οποία έγιναν πολλές προσθήκες μετά από νέα έρευνα σε ένα υλικό που συγκέντρωνα από τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Η αναδιάταξη του κειμένου, ο χωρισμός του σε κεφάλαια που καλύπτουν τις περιόδους εκείνες που είναι πιο ευδιάκριτες στη πρόσφατη ελληνική Ιστορία και η προσπάθεια να αποσαφηνιστούν κάποιες σκέψεις ή κάποιες απόψεις ήταν μια διαδικασία που τελικά πήρε πολύ περισσότερο χρόνο από εκείνο που αρχικά θεω-

ρούσα ότι θα χρειαζόταν» (σ.13).

Το σύγγραμμα διατηρεί όλη τη φρεσκάδα και «ελαφρύτητα» (με την καλή έννοια) της υπεύθυνης ενημέρωσης ενός ευρύτερου κοινού σε μια σειρά επιφυλλίδων· έχουν προστεθεί όμως, σε μορφή υποσημειώσεων, βιβλιογραφίες, εργογραφίες, εκδόσεις, παραστάσεις, εν γένει πρόσθετα και συστηματικά στοιχεία, ακόμα και ανέκδοτες μεταπτυχιακές εργασίες του ΤΘΣ για επιμέρους θέματα, στοιχεία τα οποία μαζί με τους πίνακες και τις στατιστικές σε γραφικά σχήματα καθιστούν το σύγγραμμα εγχειρίδιο και οδηγό για επιλεκτική και συνολική χρήση. Την ερευνητική κατάσταση στον εν λόγω χώρο, περιγράφει σύντομα η Εισαγωγή (σσ. 17 εξ.). Η διάρθρωση του υλικού ακολουθεί τις ιστορικές δομές της μεταπολεμικής Ελλάδας: Κατοχή και Εμφύλιος, τα πέτρινα χρόνια ως την απριλιανή Επανάσταση, Δικτατορία και Μεταπολίτευση, και οι δύο τελευταίες δεκαετίες του αιώνα, που αποτελούν και τις εκτενέστερες ενότητες. Υπάρχει και ένα πέμπτο κεφάλαιο με προσθήκες, επισημάνσεις και πρώτους απολογισμούς.

Αναλυτικά: το πρώτο κεφάλαιο, «Από το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο ως το τέλος του Εμφυλίου: τα δύσκολα χρόνια» αποτελείται από μια Εισαγωγή (σσ. 29 εξ.) και τα εξής υποκεφάλαια: «Η περίοδος του Πολέμου και της Εθνικής Αντίστασης 1940-1944» (σσ. 32 εξ., «Το θέατρο στην κατεχόμενη Αθήνα», «Η ίδρυση του Θεάτρου Τέχνης», «Το Εθνικό Θέατρο και το Κρατικό Θέατρο Θεσσαλονίκης», «Θέατρο και Αντίσταση»), «Η περίοδος της Απελευθέρωσης και του Εμφυλίου» (σσ. 50 εξ., «Η Απελευθέρωση στο Θέατρο: νέοι θέατροι, ιδεολογικές και πολιτικές συγκρούσεις», «Ανακατατάξεις στο Εθνικό Θέατρο», Οι νέοι όροι ανάπτυξης του θεάτρου μετά το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου»). Το δεύτερο κεφάλαιο, «Από τη μετεμφυλιακή περίοδο ως την επιβολή της δικτατορίας: τα κρίσιμα χρόνια», απαρτίζεται από τα εξής υποκεφάλαια: «Η αναδιάταξη των θεατρικών δυνάμεων» (σσ. 67 εξ., «Το Εθνικό Θέατρο: οι προσπάθειες ανασυγκρότησης και οι εσωτερικές αντιφάσεις», «Το Θέατρο Τέχνης: η πορεία προς την καθιέρωση, Ελληνική Κωμωδία», «Κινηματογραφική παραγωγή και Επιθεώρηση», «Η συνύπαρξη των διαφορετικών τάσεων – Οι εξελίξεις στην παραδοσιακή λειτουργία του θεάτρου», - «Οι νέοι προβληματισμοί», - «Ρωγμές στην κυριαρχία του θεάτρου των πρωταγωνιστών – Νέες καλλιτεχνικές πρωτοβουλίες», «Τα καλλιτεχνικά φεστιβάλ»), «Η περίοδος της άνθισης 1960-1967» (σσ. 103 εξ. «Η νέα γενιά των δραματουργών και οι νέες δυνάμεις του θεάτρου: πρώτες εμφανίσεις», «Η δημιουργία νέων πρωταγωνιστικών θιάσων», «Οι σχέσεις του θεάτρου με την έντεχνη ελληνική μουσική», «Η ίδρυση του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος», «Το θέατρο στο ραδιόφωνο»). Το τρίτο κεφάλαιο, «Η δικτατορία και η μεταπολίτευση: τα πολιτικά χρόνια», αποτελείται από τις εξής θεματικές ενότητες: «Η περίοδος της δικτατορίας: ύφεση και νέες δυναμικές» (σσ. 132 εξ. «Η αλλαγή των τάσεων της ελληνικής δραματουργίας και η εμφάνιση νέων συγγραφέων», «Το θέατρο σε ένα νέο πολιτικό ρόλο», «Η πρόσκαιρη φιλελευθεροποίηση»), «Η περίοδος της Μεταπολίτευσης και η άνθιση της ερασιτεχνικής θεατρικής δραστηριότητας» (σσ. 145 εξ., «Η ανανέωση της επιθεώρησης», «Η κυριαρχία της σύγχρονης ελληνικής δραματουργίας», «Η αλλαγή της φυσιογνωμίας των μεγάλων φεστιβάλ και τα νέα θεατρικά σχήματα», «Τα θεατρικά περιοδικά και η εκδοτική δραστηριότητα»). Το τέταρτο κεφάλαιο, «Οι δύο τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα: τα χρόνια των προσδοκιών», απαρτίζεται από τα δύο υποκεφάλαια: «Η δεκαετία 1980-1990: διαμόρφωση νέων όρων θεατρικής δραστηριότητας» (σσ. 169 εξ., «Η πολύπλευρη ανάπτυξη του ελληνικού θεάτρου κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες του αιώνα», «Προς τη συγκρότηση μιας θεατρικής πολιτικής: Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα και επιχορηγήσεις – Τα Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα», - «Οι επιχορηγήσεις του ελεύθερου θεάτρου», «Παλαιά και νέα σχήματα: μια ολοένα αυξανόμενη

ποικιλία», «Η αφύπνιση των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης», «Σύγχρονη ελληνική δραματουργία σε φάση επαναπροσδιορισμού», «Το ξένο ρεπερτόριο», «Θέατρο για τα παιδιά και τους νέους», «Άλλοι τομείς ενίσχυσης του θεάτρου») και «Το θέατρο στο τέλος του αιώνα: προς την ολοκλήρωση της νέας πορείας» (σσ. 222 εξ., «Η διεύρυνση του αριθμού των σκηνών», «Η πολυδιάσπαση της θεατρικής ζωής», «Οι παραστάσεις αρχαίου δράματος», «Οι αλλαγές στις κατευθύνσεις της δραματικής γραφής»). Ένα λέμπτο κεφάλαιο, «Προσθετική, επισημάνσεις και πρώτοι απολογισμοί για το τέλος του αιώνα», επιχειρεί μια διαφορετική προσέγγιση και απαρτίζεται από τις εξής ενότητες: «Εισαγωγή» (σσ. 246 εξ.), «Οι δραματικές σχολές» (σσ. 247 εξ.), «Οι νέοι θεατρικοί χώροι» (σσ. 250 εξ. με χάρτες της τοποθεσίας των θεάτρων μέσα στην Αθήνα 1954/55, 1974/75, 1998/99 κι ένα διαχρονικό χάρτη), «Η θεατρική κριτική» (σσ. 263 εξ.), «Η θεωρητική προσέγγιση του θεατρικού φαινομένου: θεατρικές σπουδές και έρευνα» (σσ. 269 εξ.), «Μια αναεμφαλωμένη: νέες αδυναμίες και νέες προοπτικές» (σσ. 278 εξ.). Ακολουθεί μια βιβλιογραφία «Πηγές – βιβλιογραφικές παραπομπές» (σσ. 285 εξ.) που συμπεριλαμβάνει και συγγραφείς και θεατρικά έργα, «Πηγές εικονογράφησης» (σσ. 333 εξ., συνολικά 74 εικόνες), ευρετήριο προσώπων (σσ. 335 εξ.), ευρετήριο θεατρικών έργων (σσ. 353 εξ.), ευρετήριο θεάτρων και θιάσων και ευρετήριο θεμάτων και όρων (σσ. 363 εξ.).

Το γλαφυρό και εύληπτο κείμενο συνοδεύεται από πίνακες ρεπερτορίων και φωτογραφίες από ιστορικές παραστάσεις, συνοδεύεται επίσης από εκτενείς υποσημειώσεις με τη βασική βιβλιογραφία, η οποία παρουσιάζεται χωρίς ιδιαίτερα κενά, την εργογραφία θεατρικών συγγραφέων και τη λεπτομερή συζήτηση επιμέρους ζητημάτων. Η αρετή του συγγράμματος είναι χωρίς άλλο η απλότητα, το εύληπτο ύφος και τα καθαρά σχήματα που προσφέρει για πρώτη φορά, σε αντίθεση π. χ. με το διαιδαλώδες δίτιμο σύγγραμμα του Θ. Γραμματά. Από αυτήν την άποψη ανήκει στην υπεύθυνη πληροφόρηση: αλλά αυτή η απλότητα είναι αποκύημα μιας πολύχρονης ερευνητικής προσπάθειας, που ξεκίνησε από τη διατριβή του, και εν πολλοίς κρύβει το μόχθο, στον οποίο στηρίζεται: αυτός διαφαίνεται από τα στοιχεία που παραθέτουν οι υποσημειώσεις. Στην ευχάριστη εντύπωση της ανάγνωσης βοηθάει και το σπείσιμο της σελίδας, οι γραμματισσιερές και γενικά η όλη οπτική εμφάνιση του βιβλίου, που απευθύνεται, πέρα από το πανεπιστημιακό του προσορισμό, και σ' ένα ευρύτερο αναγνωστικό κοινό που ενδιαφέρεται για το θέατρο. Θα ήταν άδικο να σταθεί κανείς στις αναπόφευκτες ελλείψεις του εγχειρίματος ή στις αβλεψίες και τα λάθη που είναι λίγα. Ασφαλώς θα υπάρχουν και ενστάσεις ως προς την επιλογή των ονομάτων, συγγραφέων, σκηνοθετών και ηθοποιών, που δεν μνημονεύονται ή δεν μνημονεύονται επαρκώς ή όπως θα το ήθελαν εκείνοι. Αυτό είναι το ρίσκο που διατρέχει κάθε ιστορική σύνθεση που φτάνει έως το άμεσο παρόν. Τα ευρετήρια άλλωστε μαρτυρούν για τον πλούτο των πληροφοριών: μεταγενέστερες εργασίες θα επιφέρουν επιμέρους «διορθωτικές κινήσεις», αλλά αυτά είναι πράγματα αναμενόμενα και φυσιολογικά και δεν μειώνουν την αξία του συγγραφικού τολμήματος, το οποίο διευκολύνει, μεταξύ άλλων, και την πανεπιστημιακή διδασκαλία. Το ίδιο κείμενο του οπισθόφυλλου περιγράφει με ενάργεια τη στοχοθεσία του εγχειρίματος: «Η θεατρική δραστηριότητα κατά τη διάρκεια των έξι δεκαετιών που μας χωρίζουν από το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο ακολουθεί μια πορεία η οποία καθορίζεται από την προσπάθεια παρακολούθησης της ευρωπαϊκής θεατρικής δραστηριότητας τόσο σε επίπεδο οργάνωσης και θεσμών όσο και σε επίπεδο τάσεων και ρευμάτων της δραματουργίας. Κατά την περίοδο αυτή εμφανίζονται σαφείς ανάλογιες με φαινόμενα που χαρακτηρίζουν την ευρωπαϊκή θεατρική ιστορία, ασφαλώς με αρκετές αποκλίσεις – χρονικές ή άλλες – αλλά κατά κύριο λόγο υπακούουν στους ίδιους νόμους που διαμορφώνουν τη φυσιογνωμία της. Παράλληλα,

αυξάνεται το ενδιαφέρον για την ανάπτυξη της εγχώριας δραματουργίας, η οποία σταδιακά αποβάλλει πολλά χαρακτηριστικά της περιόδου του Μεσοπολέμου και αποκάμπτους τους ρυθμούς ανάπτυξης. Επειδή οι εξελίξεις αυτές είναι πολύ κοντινές σ' εμάς, η ιστοριογραφία της ελληνικής θεατρικής ζωής κατά την περίοδο μετά τον πόλεμο εξακολουθεί να είναι περιορισμένη. Για το λόγο αυτό άλλωστε είναι πολλά τα ζητήματα που δεν έχουν εξεταστεί επαρκώς ακόμη και υπάρχουν σημαντικά κενά πληροφόρησης ή θέματα που δεν έχουν αναδειχθεί και μελετηθεί επαρκώς. / Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να αποτελέσει ένα πρώτο βοήθημα σε αυτή την κατεύθυνση, συγκεντρώνοντας, όσο είναι εφικτό κάτι τέτοιο, σε ένα ενιαίο σώμα τα θέματα που απασχολούν το νέο επιστημονικό κλάδο των θεατρολόγων και καλύπτουν την περίοδο 1940-2000».

Με την έννοια αυτή ο οδηγός αυτός θα μείνει χρήσιμο εργαλείο για κάμποσο καιρό και σημείο αναφοράς στη σχετική βιβλιογραφία ως πρώτη συνοπτική και σφαιρική προσέγγιση στην ελληνική θεατρική ιστορία του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα.

ΒΑΛΑΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΔΗΜΗΤΡΑ ΣΤΑΜΙΡΗ

«Σωπάτε, κύριοι, το λοιπό την ομιλία να πούμε...», εκδόσεις «Έντυπο»,
Ζάκυνθος 2005, σελ. 176, ISBN 960-86688-3-2.

Και οι ζακυνθινές ομιλίες εξελίσσονται και παίρνουν το δρόμο του Καραγκιόζη: εξευγενίζονται, γίνονται εργαλείο και μέσο της παιδαγωγικής, χωρίς να χάσουν ολότελα τη δρασιά της σάτιρας· περιορίζεται το βάνανσο υβρεολόγιο, η τραχύτητα του χλευασμού και η καυστικότητα των αστείων και πειραγμάτων. Αν συγκρίνει κανείς τα κείμενα του τόμου αυτού με την *Κακάβα* (1834), της οποίας ο συγγραφέας σημειώνει προλογικά, πως το χειρότερο μέρος της συνηθισμένης βωμολοχίας το παρέλειψε, καταλαβαίνουμε αμέσως τι εννοείται. Ωστόσο και αυτές οι «φολλορικές» απολήξεις μιας ζωντανής παράδοσης είναι πολύτιμες και ευπρόσδεκτες, μια διάσταση που γίνεται επίσης αμέσως κατανοητή, αν τις συγκρίνουμε με τις ανόητες και άχρηστες βωμολοχίες της σύγχρονης επιθεώρησης. Η τσουχερή κοινωνική σάτιρα στα Επτάνησα έχει την παράδοση μερικών αιώνων, κι έτσι είναι ευχής έργον που δημοσιεύονται κείμενα αυτής της παράδοσης σε σύγχρονη εκδοχή. Ως ιστορικός του θεάτρου θα προτιμούσα βέβαια να είχαμε περισσότερα από παραδοσιακά κείμενα, που φιλάσσονται σίγουρα ως χειρόγραφα σε κάποια σεντούκια ζακυνθινών οικογενειών, αλλά η ανάγνωση των έξι κειμένων του τόμου πείθει, πως πρόκειται, όπως διατείνεται και ο Διονύσης Φλεβοτόμος στον πρόλογο «Συνέχεια κι όχι αναβίωση» (σ. 7 εξ.), ακολουθούμενος από τη συγγρ. με ένα σημείωμα «Ζακυνθινό λαϊκό θέατρο: 'Οι ομιλίες'» (σ. 9), για μια ζωντανή παράδοση. Όπως φαίνεται βέβαια από τις σημειώσεις στο τέλος του τόμου (σ. 176), σχεδόν όλα τα έργα και οι παραστάσεις συνδέονται με το σχολείο και το σχολικό θέατρο και όχι τόσο με το καρναβάλι και τη δημόσια παράσταση σε πλατεία, όπως συνέβαινε παλιότερα με τις Ομιλίες. Αυτές οι σχολικές παραστάσεις είναι όλες πρόσφατες ή σύγχρονες και διέπονται από την ατμόσφαιρα και την προβληματική του σχολικού θεάτρου. Τα συ-